

<http://dx.doi.org/10.15407/ukrbotj72.02.144>

А.С. ТАРЄЄВ¹, В.П. ГЕЛЮТА²

¹Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 64/13, м. Київ, 01601, Україна
andrii.tarieiev@gmail.com

²Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01601, Україна
vheluta@botany.kiev.ua

НОВА ЗНАХІДКА *BETULA OBSCURA* (*BETULACEAE*) НА ТЕРИТОРІЇ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОЛІССЯ УКРАЇНИ

Тарєєв А.С., Гелюта В.П. Нова знахідка *Betula obscura* (*Betulaceae*) на території Центрального Полісся України. — Укр. ботан. журн. — 2015. — 72(2): 144–146.

На території Поташнянського лісництва Київської області виявлено кілька особин *Betula obscura* Kotula ex Fiek — виду, занесеного до «Червоної книги України». Поряд із локалітетом відзначені також *Diphasiastrum zeilleri* (Rouy) Holub і *Sparassis crispa* (Wulfen) Fr. — види, які в Україні мають статус зникаючих. З огляду на це пропонується встановити для відповідного кварталу вказаного лісництва природоохоронний статус об'єкта місцевого значення.

Ключові слова: Червона книга України, *Betula kotulae*, *Diphasiastrum zeilleri*, *Sparassis crispa*, Київська область, Україна

Темнокора береза *Betula obscura* Kotula ex Fiek (incl. *B. kotulae* Zaverucha) занесена до «Червоної книги України» з наданням їй природоохоронної категорії «рідкісний вид» (Kagal, 2009). Таксономічний статус беріз, позбавлених білого пігменту — бетуліну, не зовсім зрозумілий і обговорювався в багатьох працях, з оглядом яких можна ознайомитися у статті О.К. Скворцова (Skvortsov, 1986), присвяченій саме цій проблемі. Згадаємо також і працю Б.В. Заверухи (Zaverukha, 1964) та його ж статтю зі співавторами (Zaverukha et al., 1986), де розглядається статус двох вищезгаданих темнокорих видів — *B. kotulae* та *B. obscura*. Ми не будемо переказувати ці праці, а зупинимося лише на тому, що становить інтерес для нашого короткого повідомлення, а саме на співвідношенні цих двох видів.

Базуючись на описі *B. obscura*, Б.В. Заверуха (Zaverukha, 1964) та Б.В. Заверуха зі співавторами

© А.С. ТАРЄЄВ, В.П. ГЕЛЮТА, 2015

(Zaverukha et al., 1986) доводять висновку, що цей вид близький до *B. pubescens* Ehrh., а переважна більшість польських і українських зразків темнокорих беріз має бути віднесена до *B. kotulae* — окремого виду, близького до *B. pendula* Roth. Однак О.К. Скворцов (Skvortsov, 1986), спираючись на характеристики польських гербарних матеріалів, де один зі зразків є типовим, дійшов зовсім іншого висновку: *B. obscura* є частиною комплексу *B. pendula*, а отже, немає підстав для зміни назви *B. obscura* Kotula ex Fiek на *B. kotulae* Zaverucha. Це означає, що друга назва має розглядатися як синонім до першої. Зазначимо, що прибічником такого ж номенклатурного рішення є і М.М. Цвельов (Tsvelev, 2002). Ми приєднуємося до цієї думки, оскільки вона підкріплена детальним аналізом наявної інформації із залученням необхідних зразків. Мабуть, саме тому й у «Червоній книзі України» *B. kotulae* не розглядається (Kagal, 2009) як

окремий вид. Зауважимо, що й сама *B. obscura* не завжди сприймається у статусі самостійного виду, а приймається як синонім до *B. × aurata* Borkh. або ж як внутрішньовидовий таксон *B. pendula* (The Catalogue of Life – <http://www.catalogueoflife.org/col/search/all/key/Betula+obscura/match/1>; The Plant List – <http://www.theplantlist.org/tpl1.1/record/kew-21534>; Govaerts, 1996; Olšovská, 2006). Однак в описах і хромосомних числах *B. obscura* та *B. × aurata* існують досить великі розбіжності (Ashburner, McAlliser, 2013), що свідчить не на користь синонімізації цих видів. У даному короткому повідомленні автори не претендують на вирішення питання щодо статусу *B. obscura* і зважають на те, що зазначений вид включено до «Червоної книги України», яка є державним документом, а тому й наводять нову інформацію про нього саме під цією назвою.

Betula obscura поширена спорадично, поодинокими екземплярами або невеликими групами особин. На території України вона трапляється здебільшого в західних регіонах і наводиться для Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Рівненської, Тернопільської та Хмельницької областей (Zaverukha, 1964; Kagalo, 2009). У листопаді 2011 р. у Поташнянському лісництві Київської обл. (на північний захід від с. Поташня Бородянського р-ну) одним із авторів цього повідомлення (В.П. Гелютюю) було виявлено невелику прогалину з вісьмома деревами даного виду, одне з яких – пошкоджене. Древа різновікові, приблизно можуть бути оцінені як 20–40-річні. Вони зростають на сірому лісовому супіщаному ґрунті. В межах цього локалітету також трапляються й інші деревні рослини – *Pinus sylvestris* L., *Betula pendula*, *B. pubescens* і *Carpinus betulus* L. Під їхнім шатром зареєстровані *Pteridium pinetorum* C.N. Page et R.R. Mill, *Melampyrum nemorosum* L., *Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce, *Elytrigia repens* (L.) Nevski, *Festuca ovina* L. тощо. Дане місцезростання *B. obscura*, а також і самі рослини проілюстровано (як *B. kotulae*) на веб-сайті «Плантаріум» (<http://www.plantarium.ru/page/view/item/6574.html>). Зауважимо, що знайдені особини за формою листків (див. фото на 4 стор. обкладинки) повністю відповідають тому матеріалу, який наведено Б.В. Заверухою зі співавторами (Zaverukha et al., 1986) як *B. kotulae*.

Додамо, що зростання *B. obscura* компактною групою вже саме по собі є цікавим фактом, адже переважно трапляються лише поодинокі її особини. Поряд із даним локалітетом ми знайшли ще два види, занесені до «Червоної книги України», які мають статус зникаючих, – плаун *Diphasiastrum zeileri* (Rouy) Holub (<http://www.plantarium.ru/page/view/item/13337.html>) і гриб *Sparassis crispa* (Wulfen) Fr. Ділянка лісу, де були зареєстровані зазначені рідкісні види, протягом 2012–2014 рр. тричі відвідувалася авторами. Негативні зміни в популяціях *B. obscura* і *D. zeileri* не спостерігалися. Однак, щоб відповідний квартал лісу не потрапив під вирубування і з метою подальшого збереження вказаних вище трьох рідкісних видів, необхідно взяти цю ділянку під охорону щонайменше на місцевому рівні.

Автори висловлюють щире подяку В.Б. Сухомлину за технічну підтримку виїздів до західної частини Київщини, де й було знайдено описане оселище B. obscura.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Ashburner K., McAlliser H. The genus *Betula*: a taxonomic revision of birches. – Kew: Royal Botanic Gardens, 2013. – 300 p.
- Govaerts R. World checklist of seed plants. Vol. 2. – Deurne: Continental Publishing, 1996. – 492 p.
- Kagalo O.O., 2009. – Chervona knyha Ukrainy. Roslynniy svit. – K.: Hlobalkonsaltnykh. – P. 345 [Kagalo O.O. Береза темна. *Betula obscura* A. Kotula (incl. *B. kotulae* Zaverucha; *B. pendula* Roth subsp. *obscura* (A. Kotula) Á. Löve, *B. verrucosa* Ehrh. subsp. *obscura* (A. Kotula) Á. Löve et D. Löve) / Червона книга України. Рослинний світ. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 345].
- Olšovská K. *Betula pendula* Roth – Breza previsnutá / Flóra Slovenska. – Т. 5(3). – Bratislava: VEDA, 2006. – P. 146–152.
- Skvortsov O.K., 1986. – Ukr. botan. zhurn. – 43(3). – P. 83–88 [Скворцов О.К. Про темнокорі берези з підсекції *Albae* // Укр. ботан. журн. – 1986. – 43(3). – С. 83–88].
- Tsvelev N.N., 2002. – Novosti sistem. vyssh. rast. – 2002. – 34. – P. 47–73 [Цвелев Н.Н. О родах *Betula* L. и *Alnus* Mill. (*Betulaceae*) в Восточной Европе // Новости систем. высш. раст. – 2002. – 34. – С. 47–73].
- Zaverukha B.V., 1964. – Ukr. botan. zhurn. – 21(5). – P. 78–86 [Заверуха Б.В. Нові та рідкісні види берез української флори // Укр. ботан. журн. – 1964. – 21(5). – С. 78–86].
- Zaverukha B.V., Ivchenko I.S., Koz'jakov O.S., 1986. – Ukr. botan. zhurn. – 43(3). – P. 79–83 [Заверуха Б.В., Івченко І.С., Коз'яков О.С. Темнокорі берези України // Укр. ботан. журн. – 1986. – 43(3). – С. 79–83].

Рекомендує до друку

Надійшла 28.01.2015 р.

С.Л. Мосякін

Тареев А.С.¹, Гелюта В.П.² Новая находка *Betula obscura* (*Betulaceae*) на территории Центрального Полесья Украины. — Укр. ботан. журн. — 2015. — 72(2): 144–146.

¹ Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

² Институт ботаники имени Н.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

На территории Поташнянского лесничества Киевской области было обнаружено несколько особей *Betula obscura* Kotula ex Fiek — вида, занесенного в «Красную книгу Украины». Рядом с данным локалитетом также отмечены *Diphasiastrum zeilleri* (Rouy) Holub и *Sparassis crispa* (Wulfen) Fr. — виды, которые в Украине имеют статус исчезающих. Исходя из этого, предлагается установить для соответствующего квартала указанного лесничества природоохранный статус объекта местного значения.

Ключевые слова: Красная книга Украины, *Betula kotulae*, *Diphasiastrum zeilleri*, *Sparassis crispa*, Киевская область, Украина.

Tarieiev A.S.¹, Heluta V.P.² A new record of *Betula obscura* (*Betulaceae*) from Central Polissya of Ukraine. — Ukr. Bot. J. — 2015. — 72(2): 144–146.

¹ Taras Shevchenko Kyiv National University

² M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

A group of eight trees of *Betula obscura* Kotula ex Fiek was found on the territory of Potashnya Forestry, Kyiv Region, Ukraine. This dark-bark birch is listed in the Red Data Book of Ukraine. Two other species endangered in Ukraine, *Diphasiastrum zeilleri* (Rouy) Holub and *Sparassis crispa* (Wulfen) Fr., were also recorded close to this locality. On this basis, it is proposed to establish for the corresponding forest quarter the conservation status of a site of local importance.

Key words: Red Data Book of Ukraine, *Betula kotulae*, *Diphasiastrum zeilleri*, *Sparassis crispa*, Kyiv Region, Ukraine.

НОВІ ВИДАННЯ

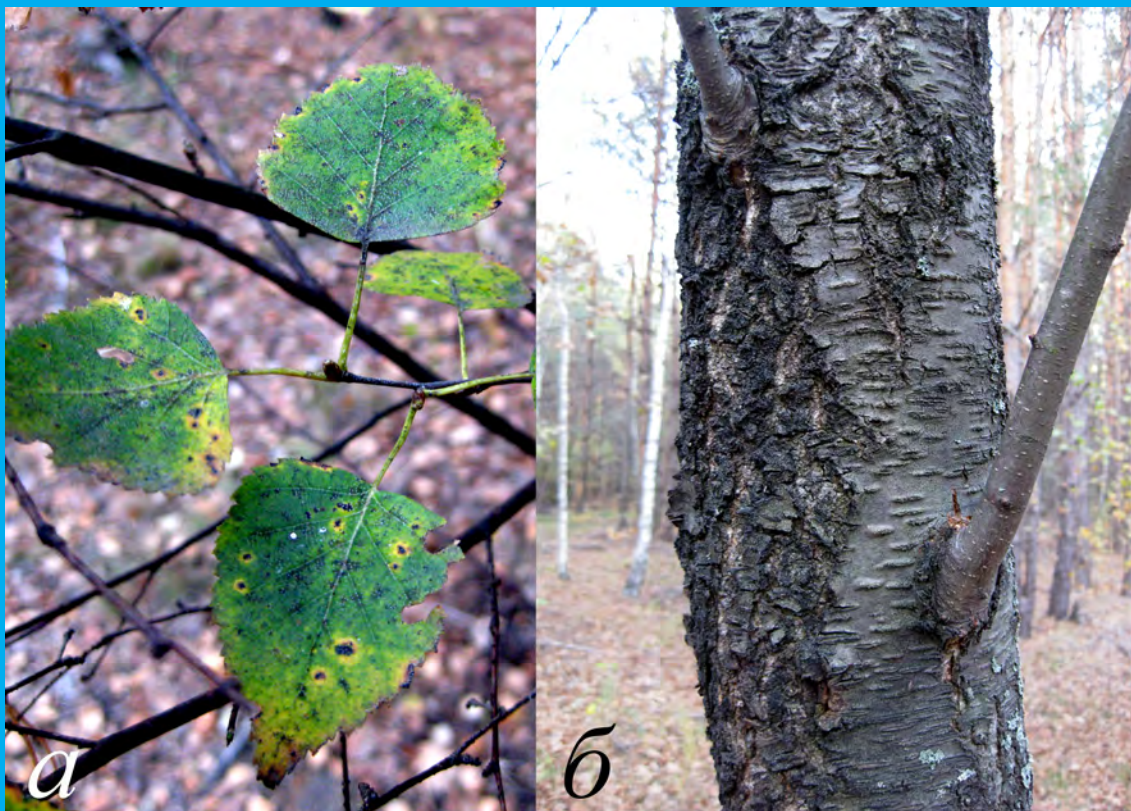

Лукаш А.В., Андриенко Т.Л. Ботанически ценные охраняемые природные территории Полесья.— Чернигов: Десна Полиграф, 2014. —104 с.

Лукаш О.В., Андриенко Т.Л. Ботанічно цінні природно-заповідні території Полісся.— Чернігів: Десна Поліграф, 2014. —104 с.

У монографії наведена характеристика ботанічно цінних природно-заповідних територій, які мають транснаціональне значення. Для кожної з них подана характеристика рослинного покриву. Акцентовано увагу на наявність созофітів, созологічно цінних рослинних угруповань, а також угруповань та екосистем що мають високу екологічну цінність і підлягають збереженню відповідно до ЕЕС Habitat Directive.

Видання розраховане на наукових співробітників, викладачів, студентів, працівників природоохоронних установ і всіх, хто цікавиться природою Полісся.

Betula obscura: а – верхівка гілки з листками, б – частина стовбура на висоті людського зросту (див. с. 144–146) Фото В.П. Гелюти

Betula obscura: а – the tip of a branch with leaves, б – part of the trunk at the height of human growth (see p. 144–146) Photo: V.P. Heluta